
Vesna GRAHOVAC-PRAŽIĆ
Sanja VRCIĆ-MATAIJA

Pregledni rad

Učiteljski fakultet, Rijeka
Odsjek za učiteljski studij, Gospić

STARE GOSPIĆKE RAZGLEDNICE

Nakon što je lingvistika krajem prošlog stoljeća u središte zanimanja stavila funkciju i funkcionalnost jezika u konkretnoj komunikacijskoj situaciji, predmet analiza postaju neknjiževni tekstovi. Riječ je o uporabnim tekstovima¹, malim formama *s kojima se tako često srećemo i za koje vjerujemo da ih tako dobro poznajemo da ih ne smatramo dostojnima temeljitije analize* (Ivanetić, 2003:5). Razglednica² (slikopriča, karta,³ kartolina, svjetlotisak, svjetlopis, dopisnica⁴) pripada malim uporabnim formama, jednokratnom tipu komunikacije, ne implicira odgovor poput pisma; nekad je služila za prenošenje bitnih informacija, što danas ostvarujemo drugim medijima. Iskazivanje prijateljstva, zavičajni kontakt i (samo)reklama jesu osobine kojima se ostvaruju osnovne funkcije razglednica (Ivanetić, 2005.).

Razglednica je *primijenjena fotografija, kojoj je primarna namjena dopisivanje* (Vukonić, 1973:85)⁵. Poja-

- 1 Usporedi: IVANETIĆ, Nada, Uporabni tekstovi (2003.) i zbornici Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku (od 1987. do danas)
- 2 Nastalo je od glagola razgledati, odnosno glagola gledati i prefiksa *raz* - koji je ... *bio prvotno imenica i prilog, koji je u toku vremena postao prefiks* (SKOK, 1973:114); gledati-razgledati-razglednica.
- 3 Vjerojatno najstariji termin za razglednicu, a u Rječniku sinonima nalazimo objašnjenje za kartu (*poslati komu kartu*) *dopisnica, razglednica* (ŠARIĆ – WITTSCHEN, 2003:107). Potvrdu nalazimo i u Hrvatskom enciklopedijskom rječniku (2002). Riječ prema A. Gluhaku znači *papir, dopisnica, posjetnica, igrača karta, zemljopisna karta, vozna karta, ulaznica, dokument* (GLUHAK, 1993:312). Dolazi iz lat. *c(h)arta*, u nekim govorima preko tal. *carta* i nj. *Karte*, a zapravo je općeeuropska (engl. *Chart*, fr. *Charte*).
- 4 Razglednica se objašnjava polazeći od dopisnice. Pisati-dopisati-dopisnica. *Do - Kao veoma čest glagolski prefiks izražava svrsetak radnje i služi za njeno perfektiviranje.* (SKOK, 1973:418/419)
- 5 Slične definicije nalazimo u više izvora: ...*poštanska karta sa slikom (grada, predjela i sl.) na jednoj strani* (ANIĆ, 1991:607); *Poštanska karta sa slikom dijela grada, gradskoga objekta, spomenika ili krajolika za javljanje s putovanja* (SONJE, 2000:1050); ...*poštanska karta sa slikom (grada, predjela i sl.) na jednoj strani; ilustrirana dopisnica* (Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2002:1106); ...*dopisna poštanska karta sa slikom, fotografijom, crtežom i sl. na poleđini* (Opća enciklopedija, 1981:15/16). *Poštanska karta sa slikom (grada, predjela i sl.) na jednoj strani; ilustrirana dopisnica i sl.* (www.hjp.srce.hr)

vila se gotovo odmah poslije prve dopisnice (poštanska vrijednosnica sa svima dostupnim sadržajem) u Austro-Ugarskoj 1869. godine kad je slika zauzimala tek trećinu razglednice⁶. Prve su razglednice zapravo bile crteži rađeni prema fotografijama, naknadno obojeni i tiskani. U Austro-Ugarskoj 1904. počinje se prostor na stranici za adresu dijeliti i na prostor za pisanje poruke; najprije je to trećina, a poslije polovica stranice. Uskoro se javljaju mozaične razglednice s nekoliko manjih sličica različitih motiva povezanih ukrasima (cvjetićima, trakama).

Prvo razdoblje u povijesti razglednica, tzv. rana epoha, trajalo je do 1896. godine. Razglednice nisu bile brojne, a one prije 1891. i onda i danas vrlo su rijetke. Od 1897. godine broj razglednica u prometu naglo se povećava. U Europi počinje moda skupljanja razglednica, a u mnogim građanskim kućama toga vremena postojali su albumi s razglednicama. Popularnost razglednica bila je takva da su i najmanja mjesta imala razglednicu. Nastajale su i po narudžbi preuzimajući funkciju svojevrsne reklame, što nije bilo neuobičajeno u zlatno doba razglednica (1897.-1918.).

Nekoliko godina nakon izlaska prve, razglednice se pojavljuju i u Hrvatskoj, a ubrzo i u Gospiću. Sačuvane razglednice svjedoče slikom o gradu, vremenu i ljudima otkrivajući na ponešto drukčiji način njegov identitet i duh minulog vremena.

Stare gospičke razglednice

Kako je tekst razglednice uglavnom intimnog karaktera, nije bio često predmet analiza⁷. Svojim likovnim i jezičnim izrazom razglednice postaju nezaobilazni dio identiteta grada u prošlosti te izvor podataka različitih povijesnih, jezičnih, socijalnih i kulturoloških analiza.

Analizirajući stare gospičke razglednice, prilazi im se kao uporabnim tekstovima zadane strukture i otvorenoga

---

6 U Općoj enciklopediji (1981.) nalazimo podatak da je prvu razglednicu izrađenu u bakrorezu na prijedlog Petra Manojlovića, geodetskoga oficira, izdalo uredništvo časopisa Zmaj u Beču 1870. godine. U razgovornoj uporabi; listić papira (obično čvršćeg), za različite svrhe: poštanska dopisnica, razglednica, priznanica za plaćeni prijevoz, ulaznica, za kartanje i sl. (Hrvatska enciklopedija, 2003:542.)

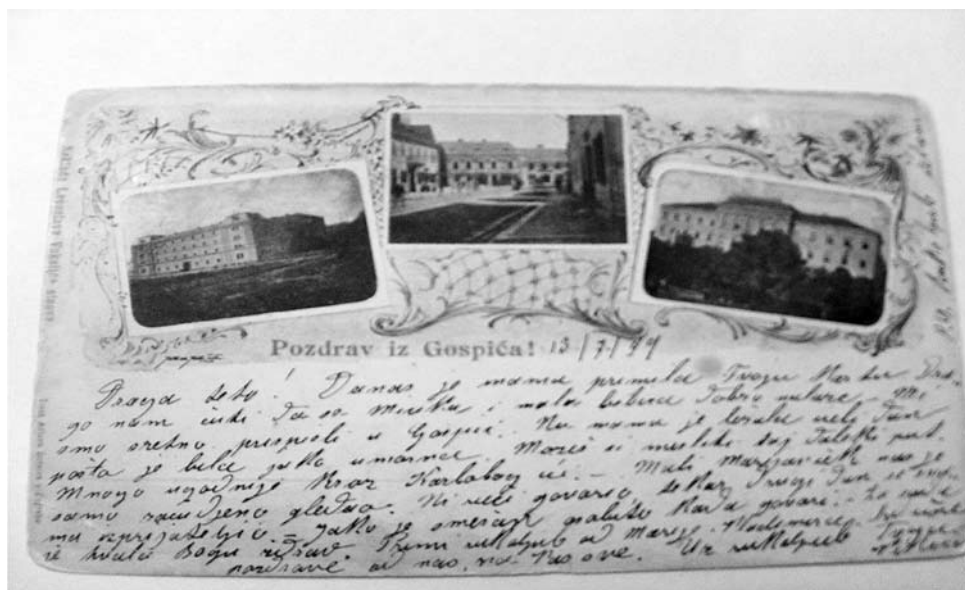
7 To se ne odnosi na slikovnu dimenziju razglednica, koja je često bila predmet različitih analiza. Nije rijetko da gradovi imaju albume, monografije razglednica koje svjedoče o minulom vremenu. I Gospić ima knjigu starih razglednica, *Pozdrav iz Gospića*, ali bez slikovne i jezične analize.

sadržaja promatranog u povijesnom kontekstu. Gospić⁸ je relativno rano dobio svoje razglednice, koje otvaraju pogled u svakodnevnicu njegovih građana, u doživljaj grada sa stajališta putnika, turista, ali nam se nude i kao zamrznuta slika jezične prakse ove vrste uporabnih tekstova. Starost je određena prema pečatu pošte, što ne znači da nisu snimljene i prije.

Analizom je obuhvaćeno 89 razglednica, do sredine 20. stoljeća, koje smo dobile na uvid u Državnom arhivu Gospić i Muzeju Like. U korpusu je 78 razglednica napisanih hrvatskim jezikom i one su u središtu analize. Jedna je pisana mađarskim jezikom, 2 njemačkim, a 8 srpskim jezikom i ćirilicom. Ističemo vrijednost razglednice s njemački pisanim tekstom iz 1903. godine sa slikom sajma i mnoštvom ljudi gotovo natiskanih jednih uz druge, koja svjedoči o tradiciji održavanja tjednog sajma u Gospiću, što pokazuje da su taj grad posjećivali i putnici iz drugih krajeva.

Vesna GRAHOVAC-PRAŽIĆ
Sanja VRCIĆ-MATAIJA
**Stare gospičke
razglednice**

Slika 1.
Jedna od najstarijih
gospičkih razglednica

8 Gospić je središte Ličko-senjske županije. Smješten je u središtu Ličkog polja na rijeci Novčici. Začetak naselja je u 13. stoljeću a temelji grada postavljeni su početkom 17. stoljeća. Razdoblje Austro-Ugarske, odnosno Vojne krajine, ostavilo je urbanu jezgru grada. Gospić je početkom 19. stoljeća sjedište Ličko-krbavske županije, velike župe Like i Gacke (1941.-1945.) pa nakon Drugog svjetskog rata Kotara Gospić. Od kraja 19. stoljeća do 1940. godine Gospić živi intenzivnim životom manje metropole. No, u politici proživljava svoju kalvariju. Težak život i gušenje nacionalne pripadnosti u Kraljevini Jugoslaviji pod žandarmerijskim terorom velikosrpskih hegemonista, uzrok su Velebitskom, odnosno Brušanskom ustanaku. Danas grad ima 5795 stanovnika. Gospić je upravno, administrativno, političko, kulturno i prosvjetno središte ličkog prostora. (www.gospic.hr)

I na gospičkim razglednicama uočavamo da fotografija zauzima trećinu prednje strane da bi postupno zauzela cijelu stranu (lice). Sačuvana količina razglednica nije zanemariva s obzirom na geografski i društveno-politički položaj grada, iako se brojnošću ne može mjeriti s europskim gradovima. Gospička je najstarija sačuvana razglednica (dvije su sačuvane iz 1899. godine i obje su poslone u Zagreb) putovala, a vjerojatno i nastala samo 10 godina poslije prve hrvatske razglednice.⁹

Strukturiranost starih gospičkih razglednica

Razglednica je poštanski uzorak zadane makrostrukture. Sastoji se od lica (fotografije, slike) i naličja, koje ima prostor za adresu i tekst. Sadržaj, izuzevši adresiranje, ima trodjelnu strukturu: početno obraćanje, središnji dio i pozdravljanje. Komunikacijsku funkciju ostvaruju ujedinjeno jer je u analizi obuhvaćena i slikovna i tekstualna dimenzija razglednica.

Lice razglednice. Kod gospičkih razglednica prevladavaju motivi značajnih građevina i institucija: most na Novčici, županijska zgrada, pošta, središte grada i glavna ulica. Poslije će se javiti slika grada iz gornjega rakursa s osobito naglašenim planinskim krajolikom. Fotografije su snimane najčešće u vrijeme bogate vegetacije, neke donose jesenski ugođaj, a samo dvije prikazuju ličku zimu. Pojavljivanje ljudi ne sugerira slučajnost, kao danas, nego namještenost za slikanje, čemu su dokaz i razglednice s ljudima u narodnoj nošnji. Njihova odjeća pokazuje pripadnost društvenom sloju, a položaj muškaraca i žena, koje stoje po strani, potvrđuje muško-ženske stereotipe i patrijarhalno ozračje tradicionalne ličke sredine. Česte su slike učenika namještenih za fotografiranje. Na razglednicama su zabilježeni i značajni događaji u gradu: postavljanje zvona na crkvu; lička željeznica (kočija s konjima); običaji: nedjeljno kolo pred crkvom. Danas bismo neke motive prosuđivali kritički, primjerice dječaka u ličkoj narodnoj nošnji koji uči pušiti ili pucati.

Na nekima starim gospičkim razglednicama moguće je uočiti slikovnu odliku mozaičnog tipa, što je uobičajeno i danas. Vidljiva je brojnost motiva s obzirom na veličinu i položaj Gospića. Nije rijetkost da je na prednjoj strani tekst s tiskanim slovima, crne ili crvene boje. Bilježimo sljedeće primjere:

---

⁹ Nema pouzdanih podataka o prvoj hrvatskoj razglednici, ali većina autora iznosi podatak da je prva razglednica Opatije iz 1889. ili 1890. godine.

Pozdrav iz Gospića, Županijska zgrada u Gospiću, Kr. Kot. Ured i most preko Novčice, Sajam u Gospiću, Viša djevojačka i niža pučka škola, Velebit nad Radučem. Mali Šegestin, Gospić od Novčice, Prva lička moderna kavana "Velebit", Glavna ulica u Gospiću¹⁰, Domo-branska vojarna, Gospić s pogledom na brijeg Oštru i Velebit, Lička željeznica, Kupalište na Novčici, Gospić. Svratište Lika, Gospić dio glavne ulice, Građanska i učiteljska škola

Slika 2.
Dječak u narodnoj nošnji

Javljuju se tipični neutralni tekstovi, npr. pozdrav iz grada, ali je vidljivo da su autori razglednica željeli izbjeći općenitosti te istaknuti pojedine značajke grada i posebno ljepotu Velebita. Već informativnim pregledom teksta Gospić se potvrđuje kao administrativno, vojno i obrazovno središte Like, a u imenovanjima se očituje kontinuitet s obzirom na vrijeme u kojem živimo, što pridonosi čuvanju tradicije i zavičajnosti.

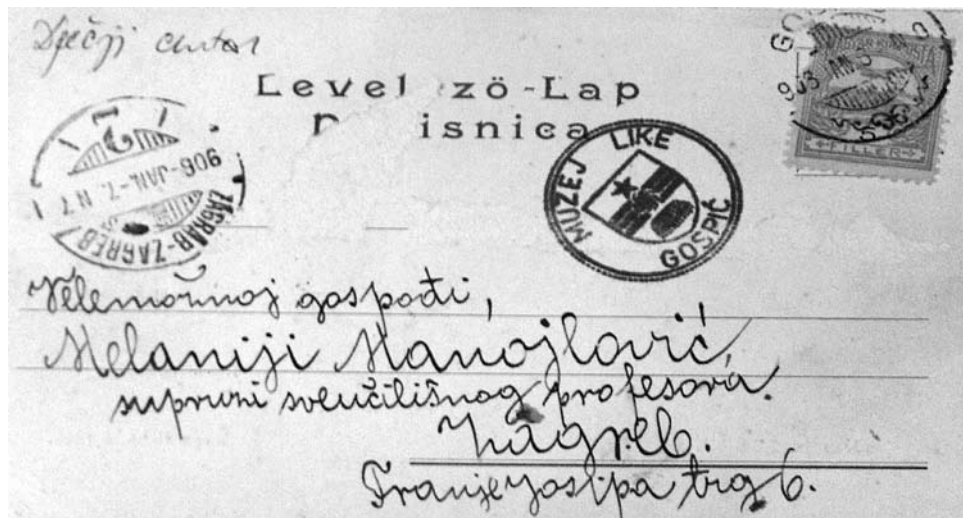
Naličje razglednice. Tekst razglednice je djelovanje određeno situacijom i interakcijom pošilatelja i prima-telja. Komunikacijska se funkcija ostvaruje primjenom komunikacijskih i jezičnih konvencija/formula, a sadržaj pokazuje strukturiranost, zadanu i fakultativnu. Iz adresa iščitavamo mjesta dopisivanja zaključujući da su stare gospičke razglednice upućene u 30-ak mjesta:

Zagreb (28), Vinkovci, Vukovar, Samobor, Jaska, Brod n/S, Kraljevica, Karlovac (3), Novi Sad (2), Koprivnica, Split, Travnik, Dubrovnik, Laško, Jastrebarsko, Osijek, Požega, Velika Popina, Petrinja, Jaska, Pleternica, Pag, Nova Gradiška, Križevci, Virovitica (3), Beč, Ogulin, Delnice, Varaždin, St. Perkovci.

10 Zanimljiv je natpis i slika glavne ulice iz 1909., što može ali ne mora značiti da ulica nije imala ime.

Najviše ih je poslano u Zagreb (28), a slika Gospića putovala je i u Beč. Razvidno je da popis mjesta pokazuje ograničenost komunikacije na područje bivše jugoslavenske zajednice. Brojnost razglednica poslanih u Zagreb dokazuje okrenutost malih sredina upravnim i kulturnim središtima, ali i gravitaciju Ličana prema Zagrebu, što se zadržalo do danas. Prevladavaju privatne adrese, dok je manji broj razglednica (4) upućen na službene, javne adrese, poput škola i državnih ustanova. Adresu promatramo kao zadanu formu koja se sastoji od formula i konvencionalnih izraza, oslovljavanja i podataka o primatelju razglednice.

Slika 3.
Naličje razglednice
poslane u Zagreb

Oslovljavanje primatelja. Preko oslovljavanja moguće je prepoznati stupanj bliskosti između osoba koje komuniciraju razglednicama. Oslovljavanje komunikacijskom partneru zauzima posebno mjesto na području uljudnosnih strategija (M. Benjak-V. Požgaj-Hadžić, 2002.). Na starim gospićkim razglednicama nalazimo različite načine oslovljavanja i tituliranja pri čemu se izdvaja naglašavanje spola primatelja, a nije rijetko ni isticanje zanimanja ni bračnog statusa ili rodbinskih odnosa. Riječ je o sintagmama atribuiranih imenica nominativnog ili dativnog oblika koje izražavaju uljudnost pošiljatelja i često su emocionalno obilježeni te otkrivaju odnos pošiljatelja prema osobi kojoj se obraća. Najveći dio oslovljavanja danas više nije u uporabi, pa ih izdvajamo kao zanimljivost prošlog vremena i kulturoloških navika:

*Blagorodnoj gospojici; Velecijenjenoj gospojici: učiteljici;
Velemožnoj gospođi XY supruzi sveučilišnog profesora;*

*Cijenjenoj gospojici; Gospođi XY (6); Gospođa XY su-
pruga poreznog nadbлаг uls; Veleblagorodna gospođa
XY pl.; Gospođici (3); Gđica (2); Gđja; Gospoja; lip.
gđa; Gospođica XY učenica IV. raz. trg. šk.; Dražestna
gospojica; Milostiva gđa/gospođa (5); Mademoiselle (3);
maturantica učiteljske škole u Petrinji; Madame; Miss
(2); Štovana gospođa; Blagorodna gospodja.*

*Blagorodnom gospodinu (2); Veleučeni gospodin i dr.
(c. i kr. Pukovnijski liječnik); Velemožni gospodin (10);
sveučilišni profesor; XY/podpredsjednik kr. sudb. stola;
Gospodin (6) profesor/poreznik; P.n. gospodin; Cijenjeni
gospodin (4) upravnik pošte; Gdj; XY odvjetnik; XY pra-
vobranilac Drž. hipo banke; Velecijenjeni gospodin XY
sin mjernika; Monsieur.*

Vidljivo je da su u prvoj polovici 20. stoljeća u uporabi izrazi *gospoja/gospojica* istodobno s *gospođa/gospođica*, dok danas obraćanje s *gospoja/gospojica* pripada razgovornom stilu. Oslovljavanje se uklapa u europske konvencionalne oblike obraćanja (pojava pravilno napisanih francuskih i engleskih izraza). Očito je da su posebno cijenjena određena zanimanja kao profesor, učitelj i ona koja pripadaju sudbenoj i državnoj vlasti. Posebno je zanimljiv status žene koja se potvrđuje kroz udaju i položaj, zanimanje muža ili djeteta, sina.

Adrese često donose samo mjesto jer je vjerojatno to bilo dovoljno; ili imaju objašnjenje, npr. *Samobor blizu Zagreba, St. Perkovci, z. p. Andeijevci*; ili ističu regionalnu pripadnost: *Kraljevica hrv. Primorje, Požega Slavonija*. Sustavno se piše najprije mjesto pa ulica. Nažalost, pisanje ulica i trgova pokazuje nepoznavanje pravopisnih pravila i nisku izobrazbu pošiljatelja. Pojava kratica, koje su pošiljatelji pisali proizvoljno ili prema prostoru na razglednici, nije rijetka.

Početno obraćanje. Zbog oblika razglednice, ograničenog dimenzijama i namjenom, često se izostavlja pozdrav u početnom dijelu teksta i izravno prelazi na pisanje poruke i eventualno završnog pozdrava. Nerijetko se takav tekst pisao preko slike/lica razglednice. Izdvajamo neke (30 je takvih razglednica u istraživanom korpusu) od tih kraćih, "krnjih" oblika tekstova, uglavnom stereotipnog načina pozdravljanja i onih kojima je namjena poslati primatelju sliku grada u kojem se trenutno boravi:

Primi mnogo pozdrava od Tvog ljubećeg te X; Primi pozdrav od tvoga pape, djeda, tetaka i stričeva; Srdačan Vam svima pozdrav velikima i malima; Pozdrav i rukoljub šalje X; Pozdrav iz Gospića tebi i tvojima...; Vrlo

rado Te se sjeća i misli na tebe iz daleki krajeva Tvoja Kolegica X; Iskren pozdrav šalje X; Danas list ar tako dobro; Vas i nju ljubi X; Svog ljubljenog Muceka već po drugi puta (u jednom danu o.p.) pozdravlja i šalje tisuću pusica njegov X; Evo da vidiš malo Gospić; Evo ti jedna slika Gospića.

Početna obraćanja (37) imaju oblik ustaljenih sintagmi i uglavnom otkrivaju vrlo bliske, najčešće rodbinske ili prijateljske odnose između autora teksta i primatelja. To se može iščitavati i preko nadimaka kao oblika imena intimne komunikacije ili preko hipokorističkih oblika vlastitih imena: *Pipe, Popi, Pape, Ljubice, Anice, Ljubo, Muco, Mucek, Menikica, Kokoca, Betta, Nacek, Mićo*. Primatelji razglednica podjednako su muškarci i žene kojima se pošiljatelji najčešće obraćaju na početku sa: *Dragi X* (12) ili *Draga X* (13), a da su se razglednice pisale najčešće članovima obitelji, otkrivaju nam upravo početna obraćanja bogate skale rodbinskih odnosa: *Dragi: brate, striče, tata, strina, ujna, bakice, mama, teto, roditelji*. Mnogo je rjeđi emocionalno hladniji ton obraćanja primatelju na početku: *Gospodjo, Kolega* ili *Zdravo(1)* što samo dokazuje tvrdnju emocionalne prisnosti kao bitne komunikacijske osobine ovog uporabnog žanra. Pridjev *dragi* dominantan je pridjev obraćanja na odabranom korpusu gospičkih razglednica.¹¹ Zapravo, ima oblik fraze, pri čemu vokativ imena označuje kome se obraćamo, a pridjevnim oblikom *dragi* iskazuje se blizak, intiman odnos među komunikatorima (Pintarić, 1998.).

Tematika starih gospičkih razglednica

Sadržaju na razglednici ostavljeno je najviše prostora. Ispisivanje je određeno situacijom i interakcijom pošiljatelja i primatelja, ali također mjestom i vremenom, uključujući opće društvene i komunikacijske forme.

Osim navedenih tekstova starih gospičkih razglednica u kojima pošiljatelji šalju manje-više stereotipne pozdrave primateljima iz mjesta svojeg privremenog boravka, većina razglednica tematizira različite oblike društvenog, kulturnog, turističkog, zabavnog, poslovnog, obrazovnog života u Gospiću potkraj 19. do polovice 20. stoljeća. Pošiljateljima je prije svega stalo da održe komunikacijsku vezu s primateljima, da im daju na znanje koliko im je stalo do

---

11 Ovaj je pridjev jedini oblik obraćanja u korpusu razglednica iz razdoblja 1899.-1953. god. u Benjak-Hadži (2002.), a u Krpanovu (2005.) korpusu s početka 20.st., osim pridjeva *dragi*, zastupljen je i *mila/i*.

njih, ali i da ih upoznaju s osobitostima kraja u kojem borave. Tako razglednice postaju polifunkcionalni uporabni tekstovi ispunjavajući svoju komunikacijsku, ali istodobno i kulturološku funkciju te donose sliku prošlog vremena preko manje ili više informacija sadržanih u njihovom tekstu. Većina razglednica iz analiziranog korpusa donosi kratke pozdravne tekstove, ali su u jednom dijelu tekstovi duži i u njih je uloženo više vremena i pozornosti. Iz njih se može prepoznati slika Gospića kao središta vojnog života 1934. godine, što potvrđuje vojnički identitet našega grada u prošlosti.

Ima mnogo vojnika te ih na jednom krevetu po 2 spavaju, tako u mojoj sobi spava u 6 kreveta 12 vojnika i ja. Još nijesam bio na vježbi. Pošaljite mi sablju jer ću inače morati nositi pušku što je teže. Ima nas 18 đaka. Par njih iz Splita.

Evo još malo pa je i vježba gotova! U četvrtak odlazimo u Zagreb na komisijski pregled pa sam mislio da bi mogao si tamo nabaviti potrebne stvari jeftinije nego drugdje (cipele visoke, nešto veša, knjige i ostali školski pribor) pa Te zato, dragi tata molim kad dobim plaću da bi mi onaj ostatak t.j. 500 din od moje plaće poslao jer i onako ću odavde odmah putovati za Bribir.

Danas u 4 h otišli na gađanje mitraljezima, posle toga dobili zato što je V. Gospa izlaz u grad cijeli dan.

Tematiku starih gospićkih razglednica moguće je razvrstati u nekoliko cjelina:

Čestitanje imendana, poslovnih imenovanja ili blagdana/razglednica u funkciji čestitke

Od strane svih nas primi srdačne čestitke usljed tvog imendana; Želimo ti sretan Božić i novu godinu uz srdačan pozdrav tebi i tvojima; Želim vam svima sretan Božić, Novu godinu i sve ine dane da ih sprovedete u zdravlju i zadovoljstvu; Čestitam Ti i želim svako dobro; K Vašem vriednom imendanu primite naše naj-srdačnije i najbolje želje; Čestitamo ti svi uslijed tvog skorog imenovanja želeći ti svako dobro.

Obavijesti o zdravlju i želje za zdravljem

Evo ti u prvom pogledu mogu javiti da sam živ i zdrav koje i tebi želim od boga i srca moga; Nadam se da je kod Vas sve zdravo, i ja sam prilično samo je Štefko cieleu zimu imao strašan kašalj; Svi su zdravi; Živ sam i zdrav; Što nova ima jeste li zdravi; ...fala Bogu zdravo sam došao i zdravo našao...; ...ali je hvala Bogu zdrav;

Rukoljub striki, kako je s njegovim zdravljem?; Neka Vas Bog poživi još mnogo godina u zdravlju i zadovoljstvu na sreću i veselje Vaše obitelji; Neka Te dragi Bog uzdrži u zdravlju i zadovoljstvu; Neka te dragi Bog uzdrži u zdravlju i neka Te sreća prati kao do sada; Živio Vas sviju dobri Bog! Da ste mi zdrava?!

Tematiziranje Like kao prostora hrvatskog nacionalnog identiteta

Iz naše mile hrvatske Like, Vama i vašim dragima mnogo pozdrava; Primi pozdrav iz naše kršne Like, koja ako siromašna uvijek olako nosi stieg slobode; Evo da te se sjetim iz junačke Like.

Tematiziranje Like/Gospića kao mjesta odmora, zabave, kulturnog i obrazovnog života

Ovde mi je ljepo i odmaram se do mile volje; Ja se odmaram, a X se zabavlja ima društvo, za mene niti nemari; Ja ti se skroz dobro osjećam, među Ličanima. Ima i feš vraglica pak vrijeme brzo prolazi; Danas ovdje imali koncert s osobitim uspjehom. Doček sjajan, ulice okićene, sva društva na dočeku...Zabava osobito zanimljiva do zore; Jučer sam malo pogledao grad...vrlo je lijep. Imaju 2 kluba, 3 tenis igrališta...; Sav radostan javljam Ti veselu vijest da sam položio maturu s odlikom. Bar sam se riješio škole; U školi sam se dobro snašla i pomalo ide. U školi je dosta strogo ali nisam u domu nego na stanu pa bolje mogu učiti; šanse za ispit stoje povoljno.

Dojmovi s putovanja i vremenske (ne)prilike

Mi smo sretno prispili u Gospić. Moja mama je ležala nekoliko dana pošto je bila jako umorna. Mežeš se misliti taj daleki put. Mnogo ugodnije kroz Karlobag ići; Nakon mukotrpnog putovanja konačno stigismo ovamo, svi sretni, da smo se iz silnog snijega izvukli i da nijesmo zaglavili; Sretno prispeh ovamo; Nakon velike i teške borbe u Velikoj Kapeli, strahovitog nevrijemena što nas je stiglo, stigismo živi i zdravi u Gospić; Ovdje je lijepo vrijeme; Ja se dobro osjećam, jer su noći vođe upravo hladne; Mi ćemo još koji dan, ovo lijepo vrijeme; Sigurno ni vas ne proganja vrućina kao ni nas ovdje; Sad je zbilja hladno i moraš se uvijek toplo obući; Sviđa mi se ovaj kraj samo je s Velebita počela već nemilo puhati bura, pa je prilično hladno.

Tematiziranje Gospića kao administrativnog središta Like
Evo stigoh nakon duljeg putovanja u Gospić, da podignem osobno domovnicu; Danas sam u Gospiću radi nekih dokumenata.

Vesna GRAHOVAC-PRAŽIĆ
Sanja VRCIĆ-MATAIJA
**Stare gospičke
razglednice**

Tematiziranje prirodnih ljepota Like

Danas smo prešli Velebit uz duž i popreko i sada se nalazimo u srcu Like...Hoćemo odmah dalje u Jablanac na more da se kupamo; Iz lipe prirode i ugodnog društva rado Vas se seća X; Lijepo nam je i dobro; Dijelim se od Gospića i to vesela srca; I mi smo se sretno našem domu povratili. Sa morem smo se teško rastali, jer nam manjka ono liepo kupanje.

Neki pošiljalci doživljavaju Liku i Gospić kao poželjno mjesto boravka, a dugi su sretni što napuštaju ovaj grad; prevladavaju ipak pozitivna vrednovanja sredine u kojoj se boravi, a negativnih dojmova je manje.

Obavijest o mjestu boravka

Tekstovi ovih razglednica u skladu su sa slikom na kojoj pošiljalci istaknu mjesto gdje stanuje: *Naš stan na I. katu; Soba Vere i Marice; Most preko Novčice; Ovdje ti šaljem svratište Nikoč da vidiš gdje se nalazim*

Ostalo

Zahvale (*Zahvaljujem Tebi i dragoj X na ljubaznoj čestitici...; Tvoju kartu sam dobio i na njoj Ti se lijepo zahvaljujem; Hvala lijepo na listu*), **želje** za skorim susretom članova obitelji (...*kako bi nam ugodno bilo kada bi mi smogli za to vrijeme u Zagrebu biti, ali što ćemo kad nam je sudjeno ovdje biti*), **zamolbe** za određene obiteljske usluge/iščitavanje materijalno-socijalnog statusa pošiljalca (*Molim Te lijepo, da ocu kažeš, da mi kupi zimski kaput ili u B. Luci ili ako bude išao na Zagreb. Mnogo će ga cjenije kupiti nego ovdje. Ovdje je mnogo skuplje...*), **isprike** (*Odoh a vami se ne javi zakasni pa nemada vremena; Žao mi je da ne može biti onako kako sam mnogo želila*), **obavijesti** o mjestu boravka (*Evo me malo na dopustu kod tete...; Evo nas dvije stigle konačno i ovamo; Ja sam preselio iz Vgorice u Gospić u svoju kuću...*) ili o vremenu dolaska u neki grad/uloga brzojava, telefona (*Ja dolazim 2. ili 3. IX u Zagreb; Do viđenja u subotu! Putujemo u 1 h p.podne*); **intimno-ljubavne**, lirski intonirane razglednice (*Želio bih sada slušati onu poznatu ariju...makar sa onim intermezzom malim*), neprikrivene emocionalnosti

(Pišem Ti u Zagreb, a Ti možda gdje drugdje planduješ...).

Razglednica kao reklama

Da su stare gospiĉke razglednice polifunkcionalne, dokazuje i razglednica kojoj je oĉita namjena bila reklamna. Zbog zanimljivosti i kulturološke vrijednosti, donosimo tekst razglednice iz 1934. godine u cijelosti:

Moderno uredjena

Liĉka slastiĉarna preporučuje svoje uvijek svježe poslastice, veliki izbor bonbona najfinijih vrsti, nakita za božićnje drvece, uskrsna jaja, darove za Nikolinje, sladoled, najfiniji vrsti likera i t.D.

Sve naruĉbe pa i najfinijih vrsti poslastica kao što i vanjske naruĉbe, obavljaju se brzo i najsolidnije uz umjerene cijene.

Sa veleštovanjem

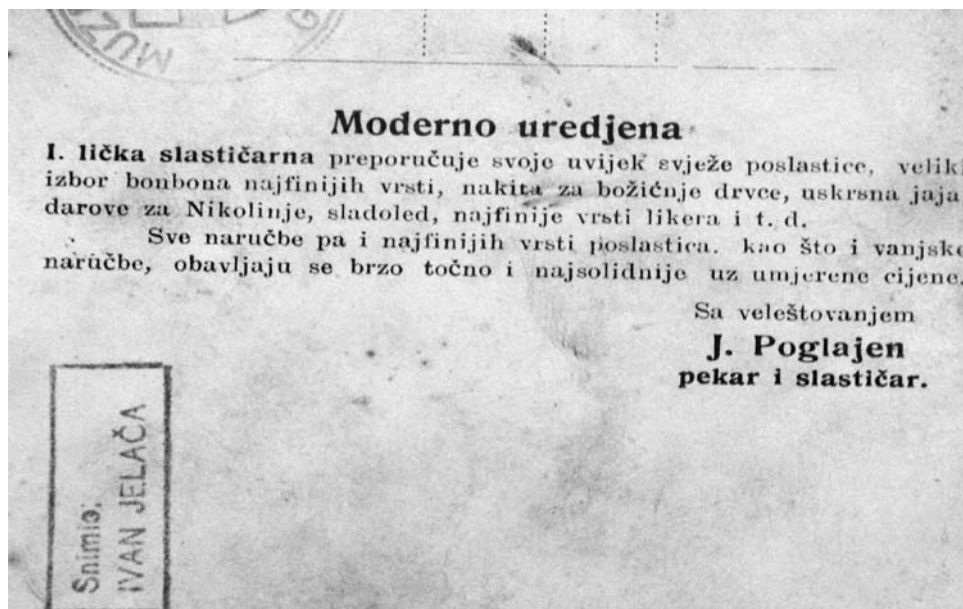
J. Poglajen

Pekar i slastiĉar

Tekstovi odabranih razglednica u pravilu završavaju

Slika 4.

Razglednica kao reklama

pozdravom i potpisom¹², najčešće imenima ili nadimcima¹³ dopunjenima rodbinskim, obiteljskim, prijateljskim ili ljubavnim odnosima (*sestrična X, Tvoj odani nećak X, tvoj odani ti kolega X, tvoj brat X, tvoj muž X, uvijek Tvoj X, vaš X, baka i X, tvoja kolegica...*). Završne pozdrave moguće je prepoznati kao imenske i glagolske pozdravne formule (N. Ivanetić). Kao primjere navodimo sljedeće izraze:

Primate najsrdačniji pozdrav od svih nas; Mnogo poljubaca i pozdrava od XY; neka Te dragi Bog uzdrži; Primi dragi X srdačne pozdrave od svih nas; Sa puno pozdrava svima; Srdačno Te pozdravljamo; Ljubi Te X; Rukoljub teti a svima Tvojima kao i Tebi mnogo pozdrava; Pozdrav od; Ljubi te tvoj odani kolega; Rukoljub (4); Mnogo srdačnih pozdrava i rukoljuba svima; Ljubi te tvoj brat; Mnogo te ljubi tvoj muž; Ljubi vas sviju X; Mnogo te pozdravlja X; Rukoljub vama a ostalima pozdrav od X; Mnogo Te ljubi uvijek Tvoj X; Sad Vas sve ljubi i grli Vaš X; Sve Vas ljubi X; Puno Te voli X; Mnogo pozdrava od X; Grli te uz mnogo srdačnih pozdrava Tvojima Tvoja zahvalna X; Rukoljub i mnogo poljubaca; Pozdravi drugaricu profesoricu; Obadvije Vas ljubi, uz rukoljub mami Vaša X; Sve Vas srdačno pozdravlja teta X, Jasmina šalje pusu; Rado Vas se seća vaša X; Tvoja X; Pozdravi sve; Rukoljub milostivoj; Pozdrav svima; Primi rukoljub od X i Y, uz naše pozdrave; Pozdrav i rukoljub; Sve Vas ljubi X; Ljubi Vas svih X; Uz moj pozdrav Tebi ostajem Tvoj X; Primite svi zajedno mnogo lijepih pozdrava od Vaše X, pa se molim javite kojim redkom; Dakle do skora vidova, srdačan pozdrav svima; Na rukoljub; Pozdrav kumovima; Pozdrav; Srdačno Te pozdravlja kao i sve Tvoje X; Uz pozdrav tvoj X; Bratski te pozdravlja X; Pozdrav i rukoljub šalje X; Mnogo Vas pozdravlja X; Sa veleštovanjem; Primi lepe pozdrave skupa sa gospodjom od tvoga X; Do skorog vidjena pozdravlja vas X; Mnogo Te voli i na Te misli Tvoja X; Srdačan pozdrav od X; Mnogo misli na Vas i ruke Vam ljubi vaša X¹⁴

- 12 Ili potpisima. Naime, zanimljivost analiziranog korpusa, između ostalog, jest i u činjenici da tekstove mnogih razglednica (15-ak iz korpusa) potpisuje mnogo osoba, što svjedoči kako o ekonomičnosti komunikacije tako i društvenosti kao stilu života. Osim toga, neke su razglednice i namijenjene većem broju osoba, primjerice članovima obitelji, rodbini, prijateljima iako su naslovljene na jednu osobu.
- 13 Naišle smo tek na dvije razglednice koje su potpisane prezimenima: A.Gavazzi i K.Kotar
- 14 Usporedi: pojava stereotipnih tekstova s relativno čvrstim slijedom. "Takvi se oblici mogu uvijek iznova upotrijebiti u istom obliku, mogu se reciklirati" (Ivanetić, 2003, 54). Javlja se u čestitkama, pozivnicama, sućutima, pozdravima s putovanja i sl. (Ivanetić, 2003). Sintaktičke se strukture i leksik tek malo mijenjaju.

U pozdravima završnog dijela teksta mogu se uočiti neki dominantni glagoli (*primiti, pozdraviti, ljubiti, grliti, slati/poslati*), imenice (*pozdrav, poljupci, rukoljub*), i pridjevi (*srdačni, najsrdačniji, odani, zahvalna, milostiva*) od kojih je *srdačan* najčešći atribut. Zanimljivo je gomilanje količinskih priloga (*mnogo, puno, rado, srdačno*), posebice priloga *mnogo* koji u spoju s imenicom *pozdrav* ili glagolom *pozdravljati* i *ljubiti* postaje stereotipan oblik završnog pozdravljanja (*mnogo pozdrava, mnogo te pozdravljaj/ljubi/grli*). *Rukoljub*¹⁵ je najčešći pozdrav starih gospičkih razglednica. *Ova vrsta pozdrava bila je uobičajena u hrvatskim urbanim sredinama do kraja 2. svjetskog rata. U tom će se razdoblju nove društvene promjene još jedanput odraziti na jezik: ova će vrsta pozdravljanja biti potpuno potisnuta iz službene i privatne upotrebe* (Benjak-Hadžić, 2002.). Jezično je svakako zanimljiva i česta uporaba zamjenica (osobnih i posvojnih) kao i njihova pravopisna neujednačenost s obzirom na veliko i malo slovo, što se ne mora pripisati nepravilnosti nego emocionalnom stavu pošilatelja prema primatelju/ima (*Te, te, Tvojima, Tebi, Tvoja, tvoga, Vas, vas, vaša...*).

Jezična obilježja starih gospičkih razglednica

Kao u svakom tekstu, tako je i za razglednice izbor jezičnih jedinica određen njihovom funkcijom, situacijom i temom. Budući da je razglednica uporabni tekst, strukturiran zadanim uzorcima u sklopu kojih postoji fakultativni dio, sadržaj razglednice, je ograničen izvanjezičnim čimbenicima i prostorom za pisanje, a javljaju se očekivani jezični oblici. Jezična struktura starih razglednica posjeduje, dakle, konvencionalne formule: adresa, oslovljavanje, početno obraćanje i završno pozdravljanje. Kod početnoga obraćanja javlja se uporaba nominativa na mjestu vokativa (*draga Danica*). Interpunkcijski znak uskličnika dosljedno se ponavlja u obraćanju.

Analizirane razglednice pripadaju vremenu stalnih jezičnih mijena i burnih političkih promjena. Zanimljivo je uočavanje pravopisno-gramatičkih posebnosti s obzirom na vrijeme njihova nastanka, posebice grafijskih rješenja:

---

15 Rukoljub je kao pozdrav iz usmene neverbalne komunikacije ušao i u pisanu komunikaciju zadržavajući značenje koje ima u usmenoj. Kao znak lijepog ponašanja, uglavnom muškog spola prema ženskom, rukoljub se kao pozdrav vezuje za otmjenost, plemićko podrijetlo (N. Pintarić), a pisane konotacije rukoljuba svakako zadržavaju izraz najdubljeg poštovanja prema osobi kojoj je upućen.

dvoslov gj javlja se na mjestu grafema đ; na mjestu grafema dž pojavljuje se grafem č; ne provodi se dosljedno zvučno jednačenje (podpredsjednik); ne dolazi do gubljenja zapornika t u skupu stn (dražestna); pisanje jata neujednačeno je (liepo, vriednom, cielu, uvijek, stieg, vrieme/vrijeme, mjesto, dijelim/nevrijemena/nedjelja, reči); nije rijetka pojava regionalizama (slastičarna, bonbon, prispili, hvala lipa, rišio, vođe, nemožem, lipe, mislijo, oću, fala); stariji oblici deklinacije (vrsti, sviuh); nepotpune konstrukcije (vrijednom imendanu); stilističke osobitosti (Kako Vi i cij. zdravlje?); strani leksemi (papa, fina, feš, henalak); sintaktičke nepravilnosti (Žao mi je ponašanje, vami se ne javi); izbjegavanje kopule je (danas ovdje mali..., doček sjajan); uporaba poštapalica (nu, pak); starijih oblika (prispeh, ar, dije-lim se, ine); individualne tvorbe (na Zagreb umjesto u, cjenije).

Prevladava pisanje osobnih zamjenica velikim slovom i kad nije oblik 2. lica množine kao izraz poštovanja upućen pojedincu. Pojava aorista i imperfekta nije rijetka kao danas¹⁶; negacija se ne odvaja od glagola. Interpunkcijski znakovi različito se primjenjuju, zarezima se nije pridavala velika pozornost, a rastavljanje na kraju retka ponegdje se bilježilo znakom dvotočja.

U samom tekstu javljaju se formulaični oblici: *Da ste mi zdravi! Da sam živ i zdrav koje i tebi želim od boga srca moga...*, česti u pisanoj komunikaciji toga vremena. Očita je pojava dužih tekstova, što potvrđuje da se razglednica nije koristila samo kao informativni i turistički tekst, kao danas. Na nekima je prostor potpuno iskorišten pa je pisano i na prostoru uz adresu. U istu su svrhu, što je rečeno, stvarane su osobne kratice kako bi se napisalo što više teksta. Zato je očekivano više pogrešaka i nejasnoća u takvim tekstovima. Kratki tekstovi sadržavaju više formula, konvencionalnih izraza pa su pogreške rijetke. U cijelosti možemo biti zadovoljni jezičnim izrazom Gospićana i posjetitelja. Na razglednicama, kao i u svim malim uporabnim tekstovima, uočavamo i konvencionalna i individualna stilska obilježja.

16 Početkom 21. st. oživljen je aorist u elektroničkim medijima (internet, SMS). "Kratkoća aorista, njegova neobičnost bili su odlučujući faktori za reinkarnaciju, a njegov periferni položaj u gramatičkom sistemu dodatno je potpomogao upotrebi u cilju stvaranja ekspresivnosti." (TOŠOVIĆ, 2006:717.)

Analiza starih gospićkih razglednica pokazala je njihovu umjetničku i dokumentarnu vrijednost te je dala mnoštvo informacija o identitetu grada u prošlom vremenu. Na korpusu od 70-ak starih gospićkih razglednica, kroz njihovu strukturalnu, jezičnu, tematsko-motivsku i likovnu interpretaciju Gospić se razotkriva kao administrativno, obrazovno, kulturno i vojno središte, kao mjesto pogodno za odmor, a Lika kao prostor očuvanja nacionalnog identiteta i prirodnih ljepota koje su Ličani ili posjetitelji toga kraja uočavali. Ujednačena struktura pokazuje najviše podudarnosti u formuli adrese, početnoga obraćanja i završnoga pozdrava, a raznolikost sadržaja kreće se u rasponu od intimnoga do službenoga diskursa. Gospićke razglednice su imale višestruku namjenu, najmanje turističku. Obavještavajući svoje najdraže o zdravlju, ličkom (ne)vremenu, poželjnosti ili nepoželjnosti života u ovom gradu, pošiljatelji razglednica svakako dokazuju čovjekovu potrebu za komunikacijom koju smo danas zamijenili drugim medijima.

Proučavanje starih razglednica omogućuje nam da razotkrijemo stare slike grada, ljudi, načina života, običaja, jezika; daje uvid u povijesnu sliku grada i njegova identiteta, ostavljajući svaku od navedenih mogućnosti proučavanja i spoznaja otvorenom za nova istraživanja.

LITERATURA

- ANIĆ, V. (1991), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb.
- BENJAK, M. – POŽGAJ-HAŽI, V. (2002), "Distinti saluti da Cittanova", *Zbornik Novigrad Cittanova*, Pučko otvoreno učilište, 167-176.
- GLUHAK, A. (1993), *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb.
- Hrvatska enciklopedija 5* (2003), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik* (2002), Novi Liber, Zagreb.
- IVANETIĆ, N. (2003), *Uporabni tekstovi*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb.
- IVANETIĆ, N. (2005), "Razglednice - više od prijateljske geste?", *Jezik u društvenoj interakciji*, HDPL, Zagreb-Rijeka.
- KRPAN, T. (2005), "Puno srdačnih pozdrava iz Dalmacije!", *Jezik u društvenoj interakciji*, HDPL, Zagreb-Rijeka, 245-261.
- Opća enciklopedija* (1981), Leksikografski zavod, Zagreb.

- PINTARIĆ, N. (1998), "Pozdrav kao sociolingvistička kategorija",
Riječ, Rijeka, 37-49.
- Pozdrav iz Gospića* (1997), Muzej Like Gospić, Gospić.
- Pozdrav iz Zadra* (1999), Zadiz, Zadar.
13. PRUSAC, M. (1999), *Moj Zagreb, tak imam te rad*, Laurana-Libar,
Zagreb.
- PULJAR, S. (1998), "Razglednice kao izaslanice konavoske kulture",
Dubrovnik, 9/1, 105-117.
- SKOK, P. (1973), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. (I,
II, III), JAZU, Zagreb.
- ŠARIĆ, Lj. – WITTSCHEN, W. (2003), *Rječnik sinonima*, Isensee,
Bremen, Oldenburg, Neretva d.o.o., Zagreb.
- TOŠOVIĆ, B. (2006), "Aoristno emajliranje i čatiranje", *Jezik i mediji*,
HDLP, Zagreb-Split, 703-711.
- ŠONJE, J. (2002), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod M.
Krlježa, Školska knjiga, Zagreb.

www.gospic.hr

www.hjp.srce.hr

STARE GOSPIĆKE RAZGLEDNICE

Ključne riječi: Gospić, jezična analiza, razglednica, struktura.

U radu se na korpusu starih gospićkih razglednica s kraja 19. do polovice 20. stoljeća provodi jezična i stilsko analiza, kojoj je svrha smjestiti taj danas gotovo izumrli oblik teksta u širi kulturološko-povijesni kontekst. Dijakronijskim pristupom u analizi uočena je promijenjena komunikacijska funkcija; obavljajući ulogu ne samo razglednice nego i brzojava, pisma, telefona, nude nam se kao višestruki oblici komunikacijskoga teksta.

Iz razglednica, kao male forme uporabnih tekstova, doznajemo o vremenu u kojem su pisane. Analiza odabranog korpusa starih gospićkih razglednica uključuje izvanjezična i jezična obilježja: interakcijsko-situacijski kontekst, funkciju, sadržaj-temu, makro-mikrostrukturu. Tekst razglednice pokazuje djelovanje određeno situacijom i interakcijom pošiljatelja i primatelja. Komunikacijska se uloga ostvaruje primjenom jezičnih konvencija/formula, a sadržaj pokazuje strukturiranost (trodjelnu: početno pozdravljanje, središnji tekst i završno pozdravljanje) zadanu i fakultativnu. Razglednice su pokazale očekivane teme i očekivan izraz s jedne strane, a s druge raznolikost tema uvjetovanu ulogom u povijenom diskursu; kretanje od službenoga do intimnoga diskursa.

Kao nezaobilazni dio kulturne baštine ličkog zavičaja, razglednice su, i po slikovnoj i po jezičnoj dimenziji, nezamjenjiv dokument prošlog vremena.

OLD POSTCARDS OF GOSPIĆ

Keywords: Gospić, linguistic analysis, postcard, structure.

A linguistic and stylistic analysis of the corpus of postcards dating from the beginning of the 19th until the second half of the 20th century was conducted in this essay, with the goal of placing this form of writing, which is almost abandoned nowadays, in a broader cultural and historical context. An altered function of communication was noted using the diachronic approach in the analysis; by performing the function not just of a postcard but also a telegram, letter, telephone, postcards are being offered as multiple forms of a text intended for communication.

The time frame in which the postcards were written can be determined from the postcards, as a small form of usable texts. The analysis of the selected corpus of the old postcards of Gospić includes both extra linguistic and linguistic features: the interactive-situational context, function, content/theme, macrostructure and microstructure. The text of a postcard is an operation determined by the situation of the addresser and the addressee. The communicative function is being achieved by the use of different linguistic conventions/formulas, and the content indicates structure (threefold: greeting at the beginning, body of the text and final greeting) which is predetermined and optional. The postcards have exhibited subject matter which was expected on the one hand and expected wording, but on the other hand a diversity of subjects determined by their part in the historical discourse; an advancement from an official to an intimate discourse.

As an unavoidable part of the cultural heritage of Lika, along with their pictorial and linguistic dimension, postcards have been an irreplaceable document of a time gone by.